1

Bob

TARBIYAVIY ISHLARNING NORMATIV-HUQUQIY VA BOSHQARUV ASOSLARI

1.1. Tarbiya tushunchasi, mohiyati va umumta’lim tashkilotining tarbiyaviy vazifalari

1.2. Tarbiyaviy faoliyatning normativ-huquqiy asoslari

1.3. Tarbiyaviy ishlarni boshqarish



Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir.

Abdulla Avloniy

Tarbiya - har qanday millat va davlatning kelajagini belgilab beruvchi eng muhim ijtimoiy-pedagogik jarayon. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida ma’naviy barkamol, vatanparvar, mustaqil fikrlovchi, ijodkor va tashabbuskor shaxsni shakllantirishni belgilab qo‘ygan. Maktab direktori esa bu vazifaning bevosita rahbari va mas’uli bo‘lib, u tarbiyaviy jarayonni normativ-huquqiy hujjatlar asosida tashkil etishi, samarali boshqarishi va natijalarini tahlil qila bilishi shart.

Mazkur bob direktorga tarbiyaviy ishlarning huquqiy va boshqaruv asoslari haqida tizimli tasavvur beradi. Unda tarbiya tushunchasining mohiyati, asosiy tamoyil va yo‘nalishlari, ushbu sohaga oid amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar hamda tarbiyaviy jarayonni boshqarish mexanizmlari ketma-ket yoritilgan. Har bir bo‘lim so‘ngida direktor amaliyoti uchun aniq tavsiyalar berib o‘tilgan.

1.1. TARBIYA TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA UMUMTA’LIM TASHKILOTINING TARBIYAVIY VAZIFALARI

Tarbiya tushunchasining mohiyati

Tarbiya - aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir.

“Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunning 3-moddasi

Ushbu ta’rif tarbiyaning quyidagi muhim belgilarini ochib beradi:

- **Uzluksizligi** — tarbiya bir sinf yoki bir bosqich bilan cheklanmaydi, butun hayot davomida davom etadi.
- **Ijtimoiy-tarixiy tabiati** — tarbiya har bir xalqning o‘z tajribasi, qadriyatlari va madaniy merosiga asoslanadi.
- **Yaxlitligi** — u shaxsning aqliy, ma’naviy, jismoniy, ijtimoiy va estetik jihatlarini birgalikda rivojlantirishga qaratiladi.
- **Hamkorlik xususiyati** — tarbiya tarbiyalovchi va tarbiyalanuvchining ongli, faol ishtirokini taqozo etadi.

Tarbiya va ta’lim:

Tarbiya va ta’lim ikki alohida tushuncha bo‘lib, ular o‘zaro chambarchas bog‘liq, ammo bir narsa emas. Ularning farqi va birligi pedagogik faoliyatda doimo hisobga olinishi lozim

Mezon	Ta’lim	Tarbiya
Asosiy maqsad	Bilim, ko‘nikma va malaka berish	Shaxs xulq-atvori, qadriyat va munosabatini shakllantirish
Asosiy vositasi	O‘quv dasturi, darslik, dars	Hayot tarzi, namuna, faoliyat, kundalik muloqot
Natija	Aqliy rivojlanish, kompetensiya	Shaxs sifati, ma’naviy-axloqiy yetuklik
Baholash usuli	Test, imtihon, ball	Xulq-atvor, munosabat, hayotiy pozitsiya
Davriylik	Soat va dars taqvimi bo‘yicha	Doimiy va uzluksiz

Shu bilan birga, ta’lim va tarbiya bir-birini to‘ldiruvchi, bir-biriga singdirilgan jarayonlardir. Bilimsiz tarbiya zaif poydevorga o‘xshaydi, tarbiyasiz bilim esa yo‘lini yo‘qotgan yo‘lovchiga o‘xshaydi. Aynan shu sababli zamonaviy pedagogikada bu ikki jarayon ta’lim-tarbiya yagona tizimi sifatida qaraladi.

Tarbiyaning asosiy tamoyillari

Tarbiyaviy faoliyat tasodifiy emas, balki ma’lum ilmiy-pedagogik tamoyillarga tayanadi. Bu tamoyillar tarbiyaning samaradorligini ta’minlovchi asosiy talablardir. Direktor maktabning tarbiyaviy reja va lokal hujjatlarini tuzayotganida ularga rioya etilishini nazorat qilishi lozim.

1. **Insonparvarlik tamoyili** — Insonning shaxsi, sha’ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, uning rivojlanish imkoniyatlariga ishonish.
2. **Milliylik va umuminsoniylik** — Milliy qadriyatlar va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlikda tarbiya jarayoniga singdirish.
3. **Maqsadli yo‘nalganlik** — Tarbiyaviy faoliyatning aniq, mantiqiy va izchil maqsadlarga ega bo‘lishi.
4. **Yosh xususiyatlarini hisobga olish** — Bola psixofiziologik rivojlanish bosqichlariga mos shakl, mazmun va usullarni tanlash.

5. **Ta’lim va tarbiya birligi** — Bu jarayonlarning bir-biriga bog‘liqligini ta’minlash.
6. **Hayot va mehnat bilan bog‘liqlik** — Tarbiyaning real hayot vaziyatlari, mehnat va ijtimoiy faoliyat bilan uzviy bog‘lanishi.
7. **Tarbiyalanuvchiga shaxsiy yondashuv** — Har bir bolaga uning xususiyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib munosabatda bo‘lish.
8. **Tarbiyada jamoaviylik** — Bola shaxsining sog‘lom o‘quvchilar jamoasi muhitida shakllanishini ta’minlash.
9. **Oila, maktab va jamoatchilik yakdilligi** — Barcha tarbiya subyektlarining bir maqsad sari hamjihatlikda harakat qilishi.

Tarbiyaning asosiy yo‘nalishlari

Zamonaviy pedagogikada tarbiya bir qancha o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarda olib boriladi. Quyida har bir yo‘nalishning maqsadi va asosiy vazifalarini qisqacha tavsiflaydi. Yillik tarbiyaviy reja shakllantirilayotganda ushbu yo‘nalishlarning barchasi maxsus moduli bilan qamrab olinishi maqsadga muvofiq.

Zamonaviy maktab tarbiyaviy amaliyotida “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” (VMQ-1059) asosida quyidagi yo‘nalishlarni yaxlit tizim sifatida amalga oshirish tavsiya etiladi. Ular bir-birini to‘ldirib, o‘quvchining har tomonlama barkamol shakllanishiga xizmat qiladi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya — yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan: halollik, mehr-oqibat, hurmat, mas’uliyat va oilaviy qadriyatlarni o‘quvchi xulq-atvoriga izchil singdirish.

Vatanparvarlik va fuqarolik tarbiyasi — o‘quvchida Vatanga sadoqat va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish; Davlat ramzlariga hurmat, milliy tarix va madaniyatga muhabbat, fuqarolik burchini anglash.

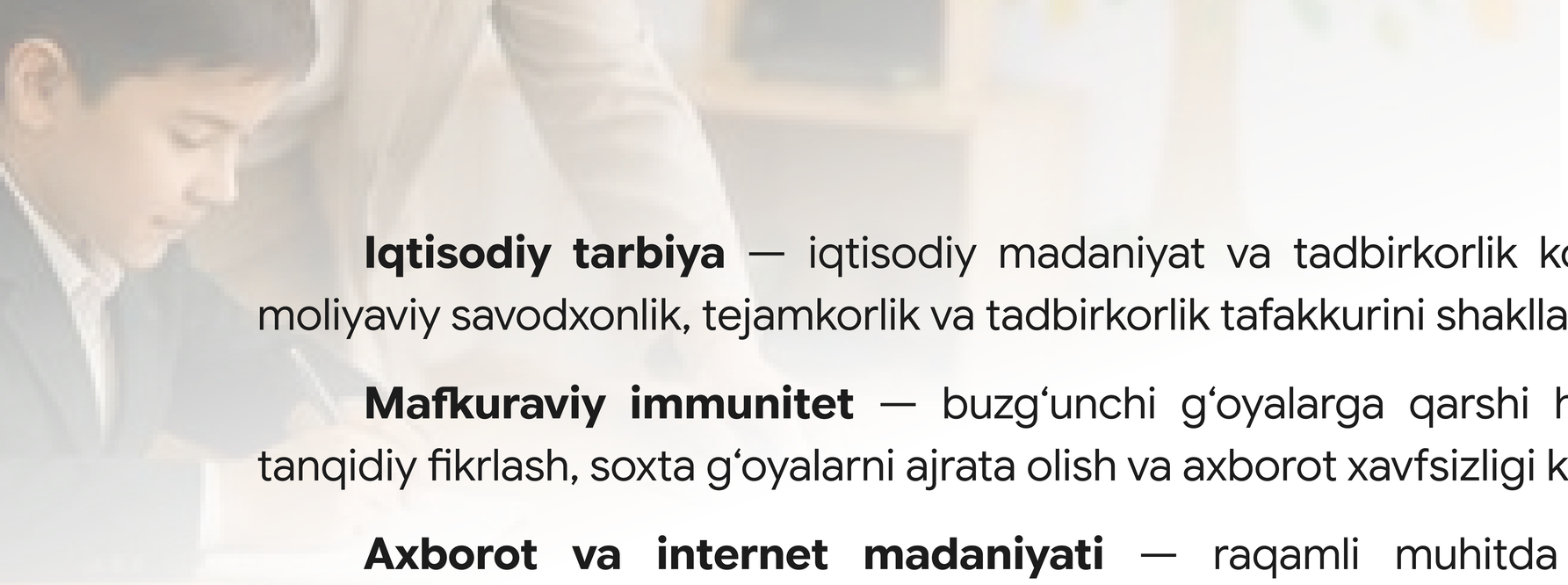
Huquqiy tarbiya — huquqiy bilim va madaniyatni shakllantirish: konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarni bilish, qonunga hurmat va huquqbuzarlik profilaktikasi.

Mehnat tarbiyasi va kasbga yo‘naltirish — mehnatsevarlik va kasb tanlash mahoratini rivojlantirish; mehnat malakalari, ish madaniyatini shakllantirish.

Estetik tarbiya — go‘zallikni his etish va ijodkorlikni rivojlantirish maqsadida san’at, adabiyot va madaniy meros bilan tanishtirish hamda ijodiy faoliyatga jalb qilish.

Jismoniy tarbiya va sog‘lom turmush tarzi — jismoniy chiniqish va salomatlikni shakllantirish uchun sport, gigiyena, ovqatlanish madaniyati va zararli odatlardan tiyilish ko‘nikmalarini singdirish.

Ekologik tarbiya — tabiatni avaylash ko‘nikmasini shakllantirish; tabiat boyliklarini asrash, ekologik xavfsizlik va “yashil iqtisodiyot” g‘oyalari bilan tanishtirish.



Iqtisodiy tarbiya — iqtisodiy madaniyat va tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish; moliyaviy savodxonlik, tejamkorlik va tadbirkorlik tafakkurini shakllantirish.

Mafkuraviy immunitet — buzg‘unchi g‘oyalarga qarshi himoyani mustahkamlash; tanqidiy fikrlash, soxta g‘oyalarni ajrata olish va axborot xavfsizligi ko‘nikmalarini o‘rgatish.

Axborot va internet madaniyati — raqamli muhitda mas’uliyatli xulq-atvorni shakllantirish; internet etiketi, kiberxavfsizlik va axborotni tanqidiy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Ushbu yo‘nalishlar bir-biridan ajratilgan holda emas, balki maktabning kunlik tarbiyaviy hayotiga uyg‘un singdirilgan holda — sinf soatlari, tadbirlar, mashg‘ulotlar, mahalla va oila bilan hamkorlik jarayonida — birgalikda amalga oshirilgandagina haqiqiy samara beradi.

Umumta’lim tashkilotining tarbiyaviy vazifalari

“Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun, “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” hamda boshqa normativ hujjatlar asosida umumta’lim tashkilotining tarbiyaviy faoliyati quyidagi vazifalarni qamrab oladi:

1. O‘quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish.
2. Vatanga sadoqat, davlat ramzlariga hurmat, fuqarolik pozitsiyasini tarbiyalash.
3. Konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlar haqida bilim berish, huquqiy madaniyatni rivojlantirish.
4. Mustaqil fikrlash, tanqidiy munosabat va ijodkorlik qobiliyatlarini o‘stirish.
5. Mehnatsevarlik, mas’uliyat va kasbga ongli yondashuv ko‘nikmalarini shakllantirish.
6. Sog‘lom turmush tarzi va jismoniy chiniqishni targ‘ib qilish.
7. Estetik did, milliy madaniyat va san’atga muhabbatni tarbiyalash.
8. Ekologik madaniyat va tabiatni avaylash ko‘nikmasini shakllantirish.
9. Mafkuraviy immunitet va axborot madaniyatini rivojlantirish.
10. Oila, mahalla va jamoatchilik bilan tarbiyaviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.
11. Bolalar va o‘smirlarni huquqbuzarlik, zararli odatlar va salbiy ta’sirlardan himoya qilish.
12. Iqtidorli va tashabbuskor o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash, ularning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish.
13. Tarbiyaviy jarayonning samaradorligini muntazam tahlil qilish va takomillashtirish.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Yuqoridagi vazifalar maktabning yillik tarbiyaviy rejasida modul ko‘rinishida aks etishi va har biriga aniq mas’ul, muddat hamda kutilayotgan natija belgilanishi kerak. Bu vazifalarning birortasi e’tibordan chetda qolib ketmasligi uchun direktor yarim yillik tahlillarda har bir modul holatini alohida ko‘rib chiqishi tavsiya etiladi.

1.2. TARBIYAVIY FAOLIYATNING NORMATIV-HUQUQIY ASOSLARI

Umumiy o‘rta ta’lim muassasaidagi tarbiyaviy faoliyat O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, qonunlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari hamda Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining (MMTV) buyruq va nizomlari asosida amalga oshiriladi. Quyida ushbu hujjatlarning eng muhimlari va ularning tarbiya sohasidagi roli yoritiladi. Direktor ularning barchasi bilan tanish bo‘lishi va o‘z faoliyatida hisobga olishi shart.

QR havola

1.2.1. Konstitutsiyaviy asoslar

Konstitutsiyaviy normalar mamlakatdagi barcha qonun va boshqa normativ hujjatlardan yuqori turadi va to‘g‘ridan to‘g‘ri amal qiladi.

Tarbiya jarayoniga bevosita aloqador konstitutsiyaviy normalar:

• **44-modda (2-qism)** — bolalar mehnatining bolaning sog‘lig‘iga, xavfsizligiga, axloqiga, aqliy va jismoniy rivojlanishiga xavf soluvchi, shu jumladan uning ta’lim olishiga to‘sqinlik qiluvchi har qanday shakllari taqiqlanadi.

• **50-modda** — har kim ta’lim olish huquqiga ega. Davlat bepul umumiy o‘rta ta’lim va boshlang‘ich professional ta’lim olishni kafolatlaydi. Umumiy o‘rta ta’lim majburiydir.

• **52-modda** — O‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog‘lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma’naviy va madaniy salohiyatini saqlash va boyitishning asosi sifatida e’tirof etiladi. Davlat o‘qituvchilarning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy o‘sishi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi.

• **77-modda** — ota-onalar va ularning o‘rnini bosuvchi shaxslar o‘z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta’lim olishi, sog‘lom, to‘laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g‘amxo‘rlik qilishga majburdirlar.

Ushbu konstitutsiyaviy normalar ta’lim va tarbiyaning davlat hamda jamiyat oldidagi yagona vazifa ekanini, oila va maktabning birgalikdagi mas’uliyatini hamda har bir bolaning ta’lim huquqi davlat himoyasida ekanini tasdiqlaydi.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Maktabning ichki tartib-qoidalari, sinf rahbarlari va o‘qituvchilarning lavozim yo‘riqnomalari Konstitutsiyaning shu normalariga muvofiq tuzilishi, har bir o‘quvchining huquqi hurmat qilinishi va himoyalanishi shart. Direktor o‘qituvchining sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish bo‘yicha aniq mexanizmlarni (etika kodeksi, mas’uliyat qoidalari) joriy etishi tavsiya etiladi.

QR havola

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun

(O‘RQ-637, 23.09.2020)

Qonun 11 bob va 75 moddadan iborat bo‘lib, 2020-yil 24-sentabrda kuchga kirgan. U ta’lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillarini, ta’lim oluvchi, pedagog xodimlar va ota-onalarning huquq va majburiyatlarini hamda ta’lim tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslarini belgilaydi.

Tarbiyaga bevosita aloqador asosiy moddalar:

• **4-modda** — ta’lim sohasidagi asosiy prinsiplar, jumladan ta’lim ustuvorligi, ta’lim olish shaklini tanlash erkinligi, ta’lim sohasida kamsitishlarga yo‘l qo‘yilmasligi, ta’lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta’minlanishi, ta’lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilishi

• **47-modda —** ta’lim oluvchilarning huquqlariga,

• **48-modda —** ularning majburiyatlariga bag‘ishlangan.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Qonun talablari maktabning ichki tartib-qoidalari, o‘qituvchilar va o‘quvchilar huquqlari to‘g‘risidagi hujjatlarda aks etishi, har bir pedagog xodim ularni bilishi va amal qilishi shart. Yangi pedagog ishga qabul qilinganda u albatta Qonunning tegishli moddalari bilan tanishtirilishi maqsadga muvofiq.

QR havola

“Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun

(O‘RQ-406, 14.09.2016)

Qonun yoshlar - 14 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan shaxslar bilan bog‘liq davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari, tamoyillari va davlat organlarining vazifalarini belgilaydi. Umum o‘rta ta’lim muassasasi ushbu siyosatni amaliyotga tatbiq etuvchi asosiy bo‘g‘inlardan biri hisoblanadi.

Maktab nuqtai nazaridan ahamiyatli quyidagi qoidalar ajratib ko‘rsatilishi mumkin:

- yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik va ma’naviy-axloqiy ruhda tarbiyalash;
- yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish;
- yoshlarning ta’lim olishi, mehnatga jalb qilinishi, sog‘lom turmush tarzi va madaniy hayotda ishtirok etishi uchun shart-sharoit yaratish;
- iqtidorli yoshlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlash;
- yoshlar tashkilotlari bilan hamkorlik.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Maktabning tarbiyaviy rejasida yoshlar siyosatining bevosita ifodalari — kasbga yo‘naltirish, iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash, ko‘ngillilik (volontyorlik), salbiy ta’sirlardan himoya yo‘nalishlari alohida modul sifatida ajratilishi tavsiya etiladi.

QR havola

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son Farmoni - “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” nomlanadi. Farmon “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi tasdiqlangan. maqsadlari va samaradorlik ko‘rsatkichlariga erishish bo‘yicha chora-tadbirlarni aniqlashtiradi. Hujjat 2026-yil 17-fevraldan kuchga kirgan.

Maktab ta’lim-tarbiyasiga bevosita aloqador asosiy maqsadlar

- umumiy o‘rta ta’lim sifatini xalqaro standartlar (PISA, TIMSS) darajasiga olib chiqish;
- har bir o‘quvchining qobiliyati va iste’dodini erta aniqlash, qo‘llab-quvvatlash va ro‘yobga chiqarish;
- yoshlarning ma’naviy-ma’rifiy tarbiyasini yangi sifat bosqichiga ko‘tarish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash;
- oila va mahallaning tarbiyaviy rolini kuchaytirish, “oila - maktab - mahalla” uchburchagini institutsional darajada mustahkamlash;
- raqamli ta’lim muhitini kengaytirish, “yashil iqtisodiyot” va sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish;
- iqtidorli yoshlarni xalqaro olimpiada va tanlovlar orqali jahon miqyosida tanitish.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Maktabning yillik tarbiyaviy rejasini ko‘rib chiqish tavsiya etiladi. Bunda mahalla bilan hamkorlik yo‘nalishini alohida modulga ajratish, hamda yangi strategiyada belgilangan ko‘rsatkichlardan maktabga taalluqli qismini ichki monitoring tizimiga kiritish maqsadga muvofiq.

QR havola

Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi va “Tarbiya” fani

Konsepsiya O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 31.12.2019-yildagi 1059-son qarori bilan tasdiqlangan. U mamlakatda yagona, izchil va uzluksiz ma’naviy tarbiya tizimini shakllantirish maqsadida ishlab chiqilgan va barcha ta’lim bosqichlarida ma’naviy tarbiyaning maqsadi, vazifalari hamda tamoyillarini belgilab beradi.

Konsepsiyaning maqsadi

Yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda mustahkam hayotiy pozitsiya, fuqarolik mas’uliyati, vatanparvarlik tuyg‘ulari hamda ma’naviy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish.

Konsepsiyada umumiy o‘rta ta’lim bosqichi uchun ma’naviy tarbiyaning quyidagi yo‘nalishlari ko‘rsatilgan: Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas’uliyatlilik, tolerantlik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash va mehnatsevarlik.

“Tarbiya” fani

Konsepsiyaning amaliy ifodasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 06.07.2020-yildagi 422-son qarori bilan umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida yangi “Tarbiya” fani joriy etilgan:

“Tarbiya” fani avval o‘qitilgan to‘rt fanni - “Odobnoma”, “Vatan tuyg‘usi”, “Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari” hamda “Dunyo dinlari tarixi”ni - yagona izchil dasturda birlashtiradi. Uning g‘oyaviy o‘zagi “Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari” shioridir.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Direktor “Tarbiya” fani o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligiga alohida e’tibor qaratishi, ularning Konsepsiya va fan dasturi yangiliklaridan xabardor bo‘lishini ta’minlashi, fan darslarining sifatini muntazam nazorat qilishi shart. “Tarbiya” darslari shunchaki nazariy dars emas, balki tarbiyaviy rejaning markaziy o‘zagi sifatida qaralishi lozim.

QR havola

Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini tubdan oshirish

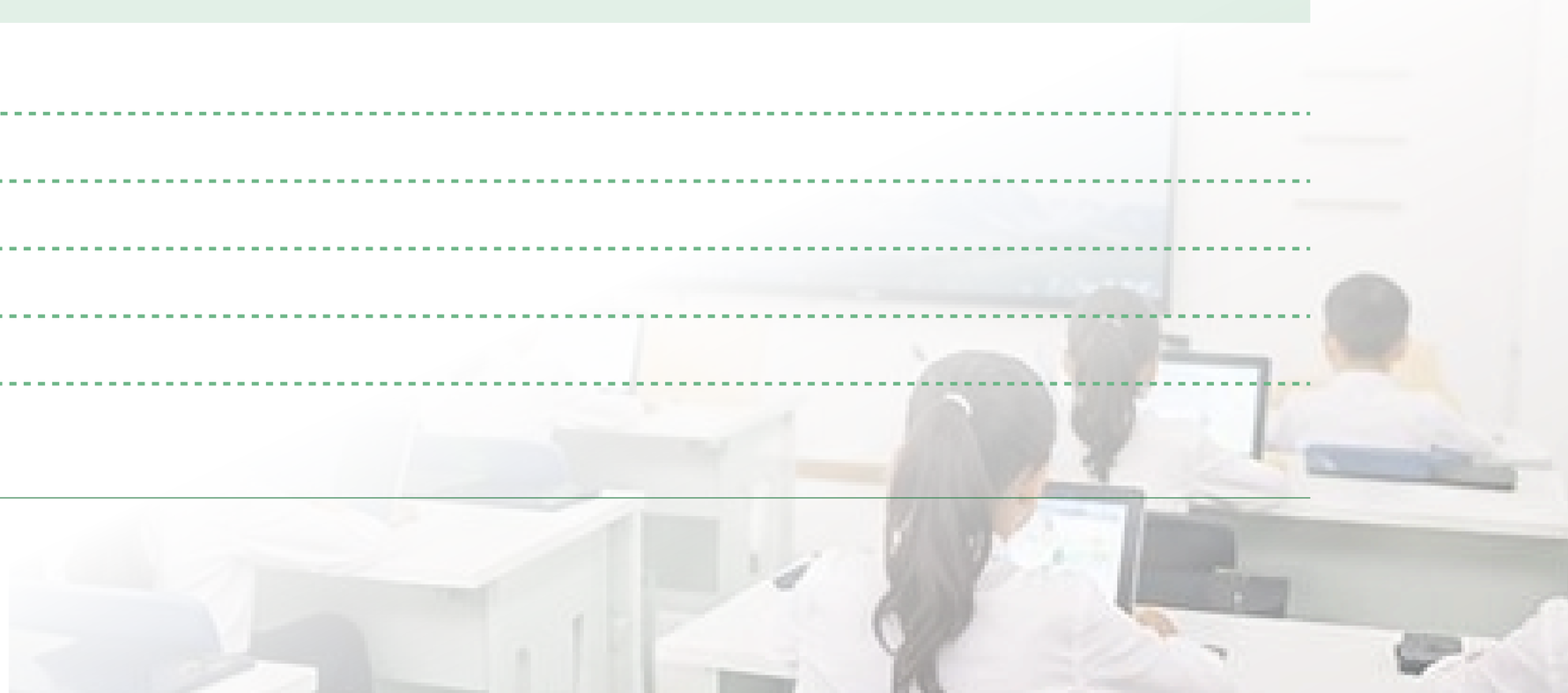
PQ-4307, (03.05.2019)

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi PQ-4307-son qarori uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini ishlab chiqishga asos bo‘lgan strategik hujjatdir. U yoshlar bilan ishlashning umumdavlat tizimini belgilab bergan.

Mazkur qaror mamlakatda ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini takomillashtirish, yoshlarni vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash hamda jamiyatda ma’naviy muhitni yanada mustahkamlash maqsadida qabul qilingan. Qarorda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni yangi bosqichga olib chiqish, davlat organlari, ta’lim muassasalari va jamoat tashkilotlarining bu boradagi hamkorligini kuchaytirish vazifalari belgilangan.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Yuqoridagilar har biri yillik tarbiyaviy rejada alohida modul sifatida aks etishi, kitobxonlik haftaliklari, sport musobaqalari, til klublari, axborot xavfsizligi mavzusidagi tadbirlar va ijodiy ko’riklar muntazam o’tkazib turilishi tavsiya etiladi





QR havola

MMTV buyrug‘i 190-son
(27.06.2023)

“Umumiy o‘rta ta’lim muassasasi direktorining ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha o‘rinbosari va sinf rahbarlarining lavozim yo‘riqnomalarini tasdiqlash to‘g‘risida”. Mazkur buyruq direktor o‘rinbosari va sinf rahbarining huquq, majburiyat va faoliyat tartibini batafsil belgilaydi.

QR havola

MMTV buyrug‘i 296-son
(19.08.2025)

Maktab Direktorlar kengashi nizomi. Maktab kengashining tarkibi va vakolatlarini belgilaydi.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Yangi tayinlangan ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha o‘rinbosar va sinf rahbarlari MMTV 190-son buyrug‘iga ilova qilingan lavozim yo‘riqnomalari bilan rasmiy ravishda tanishtirilishi maqsadga muvofiq. Direktor ushbu yo‘riqnomalardagi vazifalarning amaldagi bajarilishini muntazam nazorat qilishi lozim.

Boshqa tegishli normativ hujjatlar

- “O‘zbekiston Respublikasi Davlat bayrog‘i to‘g‘risida”gi qonun (18.11.1991);
- “O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to‘g‘risida”gi qonun (02.07.1992);
- “O‘zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi to‘g‘risida”gi qonun (10.12.1992);
- “Bolalar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun;
- “Mahalla institutini rivojlantirish va davlat-jamiyat boshqaruvini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qonunlar;
- Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarlik profilaktikasi to‘g‘risida hujjatlar;
- Yoshlar ittifoqi va boshqa bolalar-yoshlar tashkilotlari faoliyatiga oid hujjatlar.

1.3. TARBIYAVIY ISHLARNI BOSHQARISH

Tarbiyaviy ishlarning samaradorligi avvalo ularning qanchalik tizimli, izchil va malakali boshqarilishiga bog‘liq. Boshqaruv sikli to‘rt asosiy bosqichdan iborat:
rejalashtirish → tashkil etish → monitoring → tahlil va qaror qabul qilish. Maktab direktori ushbu siklning markaziy figurasi sifatida har bir bosqichda mas’uliyatli ishtirok etadi.

Boshqaruv tuzilmasi va asosiy mas’ullar

Maktabda tarbiyaviy ishlarning boshqaruvi ko‘p subyektili tizim asosida amalga oshiriladi. Quyidagi jadval har bir subyektning asosiy vazifasi va huquqiy asosini ifodalaydi.

Mas’ul	Asosiy vazifasi	Huquqiy asos
Maktab direktori	Strategik rahbarlik, yillik tarbiyaviy rejani tasdiqlash, umumiy nazorat va mas’uliyat	“Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun
Ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari	Tarbiyaviy jarayonni bevosita tashkil etish va muvofiqlashtirish	MMTV 190-son (27.06.2023)
O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari	Ta’lim va tarbiyaning bir-biriga uyg‘un olib borilishini ta’minlash	MMTV buyruqlari
Pedagogik kengash	Yillik tarbiyaviy rejani muhokama qilish, hisobotlarni tinglash, qaror qabul qilish	“Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun
Maktab Direktorlar kengashi	Strategik yo‘nalishlarni muhokama qilish, ichki nizomlarni tasdiqlash	MMTV 296-son (19.08.2025)
Sinf rahbari	Sinf miqyosida tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va olib borish	MMTV 190-son (27.06.2023)
“Tarbiya” fani o‘qituvchisi	Maxsus tarbiya darslarini olib borish	VM 422-son (06.07.2020)
Pedagog-psixolog	Psixologik xizmat, kasbga yo‘naltirish, qiyin holatlarda yordam	MMTV hujjatlari
Kutubxonachi	Kitobxonlik tarbiyasi, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar	“Beshta tashabbus”
Sport va to‘garaklar rahbari	Jismoniy tarbiya, sport seksiyalari, qo‘shimcha ta’lim	MMTV hujjatlari
Ota-onalar qo‘mitasi	Oila-maktab hamkorligi, jamoatchilik nazorati	Maktab nizomi

Quyida boshqaruv subyektlarining ayrimlari batafsilroq tavsiflanadi.

Maktab direktori:

Maktab direktori tarbiyaviy faoliyat uchun mas’ul shaxs hisoblanadi. Uning asosiy vazifalari:

- yillik tarbiyaviy rejani tasdiqlash;
- o‘rinbosar, sinf rahbarlari va boshqa mas’ul xodimlar faoliyatini muvofiqlashtirish;
- pedagogik kengash va maktab kengashida tarbiyaviy masalalar muhokamasiga raislik qilish;
- ota-onalar, mahalla va boshqa hamkor tashkilotlar bilan strategik aloqalarni saqlash.

Ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari

MMTV 190-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan lavozim yo‘riqnomasiga muvofiq, ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha o‘rinbosar direktor tomonidan hududiy MMTB bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanadi. Uning asosiy faoliyat yo‘nalishlari:

- yillik tarbiyaviy reja loyihasini ishlab chiqish;
- sinf rahbarlari va “Tarbiya” fani o‘qituvchilari faoliyatini muvofiqlashtirish;
- “Sinf soati”ning o‘tkazilish samaradorligini monitoring qilish;
- Davlat ramzlariga oid marosimlar (haftalik saflanish, davlat bayramlari) o’tkazilishini ta’minlash;
- tarbiyaviy ishlar monitoringini muntazam olib borish;
- pedagogik kengashda umumiy hisobot berish va kelajak vazifalarini taklif etish;
- o‘quvchilar va ota-onalar bilan individual ishlash;
- profilaktik kengash faoliyatini muvofiqlashtirish.

Sinf rahbari:

Sinf rahbari - sinf miqyosida tarbiyaviy faoliyatning bevosita ijrochisi va o‘quvchining bevosita ma’naviy ustozi. Uning vazifalari:

- sinfdagi har bir o‘quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini o‘rganish va kuzatib borish;
- sinf tarbiyaviy rejasini tuzish va amalga oshirish;
- sinf soatlari, ekskursiyalar, suhbatlar va boshqa tadbirlarni o‘tkazish;
- ota-onalar bilan muntazam aloqada bo‘lish, ota-onalar yig‘ilishlarini o‘tkazish;
- sinf jamoasi shakllanishi va ichki muhitining sog‘lomligini ta’minlash;
- har bir o‘quvchining shaxsiy hujjati va kuzatuv yozuvlarini yuritish;
- xavfli omillarni aniqlash va kerak bo‘lganda psixolog yoki direktorga xabar berish.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish

Tarbiyaviy ishlarning natijaliligi ko‘p jihatdan rejaning sifatiga bog‘liq. Yaxshi tuzilgan reja maktab faoliyatining yo‘l xaritasi, bo‘sh joylarda esa ko‘p urinishlar shunchaki tashqi tadbirlar to‘plamiga aylanib qoladi.

Rejaga qo‘yiladigan talablar

Tizimliligi
barcha tarbiya yo‘nalishlarini qamrab oluvchi

Bosqichliligi
yosh xususiyatlariga muvofiq taqsimlangan

Realligi
maktab resurslari va imkoniyatlariga mos

Moslashuvchanligi
zarur bo‘lganda tuzatishlar kiritish

Yillik tarbiyaviy rejaning tavsiya etiladigan tuzilmasi

Tarbiyaviy ishlarning natijaliligi ko‘p jihatdan rejaning sifatiga bog‘liq. Yaxshi tuzilgan reja maktab faoliyatining yo‘l xaritasi, bo‘sh joylarda esa ko‘p urinishlar shunchaki tashqi tadbirlar to‘plamiga aylanib qoladi.

1. Yillik vazifalar va ustuvor yo‘nalishlar.
2. Ma’naviy-tarbiyaviy tadbirlari.
3. Davlat ramzlari va vatanparvarlik tarbiyasi (haftalik saflanish, bayramlar, marosimlar).
4. Huquqiy ta’lim va profilaktik ishlar.
5. Mehnat tarbiyasi va kasbga yo‘naltirish.
6. Estetik tarbiya va madaniy-ma’rifiy ishlar.
7. Jismoniy tarbiya va sog‘lom turmush tarzi.
8. Ekologik va iqtisodiy tarbiya yo‘nalishlari.
9. Axborot xavfsizligi va mafkuraviy immunitet.
10. Sinf rahbarlari va “Tarbiya” fani o‘qituvchilari faoliyati.
11. Oila va ota-onalar bilan ishlash.
12. Mahalla, Yoshlar va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik.
13. Bayram va eslatma sanalar kalendari.
14. Iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash.
15. Monitoring va nazorat tizimi.

Rejalashtirish bosqichlari

1. **Tahliliy bosqich** — o‘tgan yil natijalarini, dolzarb muammolarni va imkoniyatlarni o‘rganish.
2. **Maqsadli bosqich** — yillik vazifalarni belgilash va ustuvorliklarni aniqlash.
3. **Loyihalashtirish bosqichi** — aniq tadbirlarni shakllantirish, mas’ullar va muddatlarni belgilash.
4. **Muhokama bosqichi** — pedagogik kengash, ota-onalar qo‘mitasi va o‘quvchilar bilan kelishish.
5. **Tasdiqlash bosqichi** — direktor tomonidan rasman tasdiqlash va lokal hujjat sifatida rasmiylashtirish.

Maqsadlarni belgilashda SMART tamoyili

Tarbiyaviy maqsadlar shunchaki orzu-istakga emas, balki o‘lchanadigan natijaga yo‘naltirilgan bo‘lishi shart. Bunda **SMART** tamoyili foydalidir:

S **Specific (aniq)** - maqsad konkret va bir ma’noli bo‘lsin;

M **Measurable (o‘lchanadigan)** - natija son yoki sifat bilan baholansin;

A **Achievable (erishish mumkin)** - maqsad real va resurslarga mos bo‘lsin;

R **Relevant (mos)** - maqsad maktab strategiyasi va davlat siyosatiga mos bo‘lsin;

T **Time-bound (vaqt bo‘yicha belgilangan)** - aniq muddat bilan chegaralangan bo‘lsin.

Tarbiyaviy faoliyat monitoringi va nazorati

Monitoring - tarbiyaviy jarayonning holati, samaradorligi va natijalari to‘g‘risida muntazam ma’lumot to‘plash va tahlil qilish tizimi. U boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslangan tarzda qabul qilish imkonini beradi va tarbiyaviy ishlarni tashqi ko‘rinishdan emas, mazmunan baholash usulidir.

Monitoring yo‘nalishlari

- O‘quvchilarning davomati, xulq-atvori va ma’naviy-axloqiy rivojlanish ko‘rsatkichlari;
- Sinf jamoasi shakllanishi va ichki muhit holati;
- Sinf rahbarlari va “Tarbiya” fani o‘qituvchilari faoliyati;
- Davlat ramzlari va vatanparvarlik tarbiyasi tadbirlari;
- Bayram va eslatma sanalar bo‘yicha ishlar;
- Ota-onalar bilan hamkorlik darajasi;
- Mahalla va jamoatchilik tashkilotlari bilan o‘zaro hamkorlik;
- Profilaktik ishlar va xavfli omillarni aniqlash;
- Iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash holati;
- To‘garaklar, sport seksiyalari va qo‘shimcha ta’lim qamrovi.

Usul	Qo‘llanilishi	Natija hujjati
Pedagogik kuzatuv	Dars, sinf soati, tadbirlarda	Kuzatuv kartasi yoki kundalik
Suhbat	O‘quvchi, ota-ona, pedagog bilan	Suhbat bayonnomasi
So‘rovnoma	Sinf yoki maktab miqyosida ommaviy	Tahliliy ma’lumotnoma
Hujjatlar tahlili	Sinf jurnali, sinf rahbari rejasi va hisobotlari	Tahlil natijalari
Pedagogik muhokama	Murakkab holatlarda jamoaviy qaror qabul qilish	Bayonnoma
Test va anketalar	Qadriyat oriyentirlari va munosabatlarni baholash	Diagnostika natijalari

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Monitoring shunchaki “tekshirish” emas, balki yordam berish va yo‘naltirish vositasi sifatida tushunilishi lozim. Topshiriqlar madaniyati emas, qo‘llab-quvvatlash madaniyati shakllantirilishi kerak. Tanqid emas - birgalikda yechim izlash usuli ustuvor bo‘lsin

Natijalarni tahlil qilish va baholash

Tahlil - boshqaruv siklining yakunlovchi, shu bilan birga keyingi siklni boshlovchi bosqichi. Natijalarni tahlil qilish uchun quyidagi savollarga javob izlaydi:

- Belgilangan maqsadlarga qay darajada erishildi?
- Qaysi yo‘nalishlar bo‘yicha sezilarli o‘zgarish kuzatildi?
- Qanday muammolar va kamchiliklar aniqlandi?
- Ularning sabablari nimada?
- Keyingi davr uchun qanday qarorlar zarur?

Tahlil mezonlari

Mezon guruhi	Misol ko‘rsatkichlar
Miqdoriy	Tadbirlar soni, qatnashuvchilar soni, qamrov foizi, o‘rtacha davomat
Sifat	O‘quvchilarning xulq-atvori, qadriyatlari, faollik darajasi
Ijtimoiy	Ota-onalar va jamoatchilikning ishtirok darajasi
Profilaktik	Huquqbuzarlik, xavfli holatlarning kamayishi

Direktorning yillik tarbiyaviy nazorat kalendari

Quyidagi jadval direktor uchun yillik tarbiyaviy boshqaruv siklini ko‘rgazmali tarzda ifodalaydi. U umumiy yo‘naltiruvchi xarakterga ega bo‘lib, har bir maktab o‘z xususiyatlariga mos ravishda tuzatishi mumkin.

Oy	Asosiy boshqaruv vazifalari
Avgust	Yillik tarbiyaviy reja va kalendar rejani tasdiqlash; sinf rahbarlari va “Tarbiya” fani o‘qituvchilari bilan yo‘riqnoma; lokal hujjatlarni yangilash
Sentabr	Bilim kuni va Mustaqillik kuni tadbirlari; sinflarni shakllantirish; davomat va xulq-atvor monitoringi boshlanishi
Oktabr	O‘qituvchilar kuni; sinf jamoalari diagnostikasi; profilaktik kengash faoliyatini yo‘lga qo‘yish
Noyabr	Davlat bayrog‘i kuni (18-noyabr) tadbirlari; birinchi chorak tahlili va tuzatishlar
Dekabr	Konstitutsiya kuni (8-dekabr) va Davlat madhiyasi kuni (10-dekabr) tadbirlari; 1-yarim yillik tarbiyaviy natijalarining yakuni; pedagogik kengash hisoboti
Yanvar	Vatan himoyachilari kuni (14-yanvar) tadbirlari; 2-yarim yillik rejasini aniqlashtirish
Fevral	Kasbga yo‘naltirish ishlari va kasb kunlari; “Tarbiya” fani bo‘yicha oraliq tahlil
Mart	Navro‘z bayrami (21-mart) va 8-mart tadbirlari; sinf rahbarlari hisobotlarini tinglash
Aprel	Ekologik tadbirlar; ota-onalar bilan ish bo‘yicha tahlil
May	Xotira va qadrlash kuni (9-may) tadbirlari; yillik yakuniy hisobot; “Tarbiya” fani yakuni; iqtidorli o‘quvchilarni rag‘batlantirish
Iyun – Iyul	Yozgi tarbiyaviy ishlar, lagerlar va to‘garaklar; keyingi yil rejasini ishlab chiqishga tayyorgarlik

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

Quyidagi tavsiyalar tajribali direktorlarning amaliyoti va MMTV uslubiy hujjatlari asosida shakllantirilgan. Ular boshqaruv madaniyatini takomillashtirishga yo‘naltirilgan.

1. Tarbiyaviy faoliyatga rasmiy darajada emas, balki strategik darajada yondashing. Direktor faqat hujjatlarni tasdiqlovchi emas, balki maktab tarbiya madaniyatining bevosita yaratuvchisi va vositachisidir.
2. Tarbiyaviy rejani har yili pedagogik kengashda chuqur muhokama qilib tasdiqlang. Reja “qog‘oz uchun” emas, ish quroli bo‘lishi shart.
3. Sinf rahbarlari va “Tarbiya” fani o‘qituvchilari uchun muntazam metodik seminarlar, treninglar va malaka oshirish imkoniyatlarini yarating.
4. Tarbiyaviy ishlar natijalarini faqat tadbirlar soni bilan emas, balki o‘quvchilarning xulq-atvori va munosabatlaridagi haqiqiy o‘zgarishlar orqali baholang.

5. Ota-onalar va mahalla bilan tarbiyaviy hamkorlikni rasmiy yig‘ilishlardan tashqari, kundalik, doimiy aloqaga aylantiring.
6. O‘quvchilarning o‘zini o‘zi boshqarish organi va tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlang. Tarbiya - yuqoridan pastga emas, ichkaridan tashqariga yo‘naltirilgan jarayon bo‘lishi kerak.
7. Davlat ramzlarini hurmatlash va vatanparvarlik tarbiyasini bir vaqtning o‘zida ham marosim, ham ma’no darajasida olib boring. Faqat shakliy emas, mazmuniy ham bo‘lsin.
8. Tarbiyada profilaktik yo‘nalishni - huquqbuzarlik, zararli odatlar, axborot xavfsizligi - kuchaytiring. Oldindan harakat eng samarali tarbiya.
9. Tarbiyaviy faoliyatning eng yaxshi tajribalarini hujjatlashtiring va pedagogik jamoa bilan baham ko‘ring. Yutuqlarni umumlashtirish - kelajakdagi yo‘nalishlar manbai.
10. Tarbiyaviy bo‘limning moliyaviy va moddiy-texnik ta’minotini yillik byudjet rejasida alohida ifodalang.
11. O‘zingiz va xodimlaringiz uchun “etika kodeksi” ishlab chiqing. Tarbiyaning birinchi maktabi - ustozning shaxsiy namunasidir.

Yuqoridagi tavsiyalar qat’iy qoidalar emas, balki yo‘l-yo‘riqlardir. Har bir maktabning sharoiti, jamoasi va madaniyati o‘ziga xosdir. Direktor o‘z tajribasi, jamoasi va o‘quvchilarining xususiyatlaridan kelib chiqib, eng maqbul boshqaruv uslubini tanlashga haqlidir. Asosiy maqsad - o‘quvchilarda jamiyat va davlat e’zozlaydigan ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish va ularni mustaqil hayotga puxta tayyorlash.